

OD POSLUŠNOSTI DO ODGOVORNOSTI

razvijanje relacionih kompetencija u pedagoškim odnosima

februar – oktobar 2018

Nositelji projekta:

Familylab Hrvatska
Dušanka Kosanović

Familylab Slovenija
Ivana Gradišnik

Familylab Srbija
Ivana Muškinja

Opis projekta

Familylab Hrvatska, Slovenija i Srbija uz podršku organizacije Familylab Association iz Švajcarske pokreću jednogodišnji projekt kojim, kao stručnjaci, želimo da inspirišemo, edukujemo i podržimo vaspitače, nastavnike i druge stručnjake iz sistema vaspitanja i obrazovanja u razvoju njihovih kompetencija vezanih uz uspostavljanje, izgradnju i održavanje odnosa s decom, mladima i roditeljima s kojima svakodnevno rade u okviru svoje pedagoške prakse.

Cilj projekta prvenstveno je usmeren na unapređenje *kompetencija u odnosima* zaposlenih u vaspitno obrazovnim ustanovama te njihovo povezivanje, zajedničko učenje i deljenje vrednosti koje su osnova za izgradnju mentalnog zdravlja dece, mladih i odraslih, kao i društva uopšte.

Edukaciju čini 6 modula, svaki modul je u trajanju od tri dana. U svakoj zemlji održaće se dva modula prema navedenom rasporedu, što znači da polaznici na četiri modula putuju u druge zemlje.

Način rada određen je ličnim pristupom svakog od voditelja modula, svi moduli se temelje na grupnom radu koji čini: deo stručnog izlaganja predavača vezano uz najavljenju temu, rad na primerima, diskusija i reflektovanje u velikoj grupi, kao i rad u manjim grupama.

Projekat povezuje tri zemlje donekle bliske u pogledu vaspitnih i obrazovnih tema. Gostovanjem predavača i stručnjaka kojima su glavno područje ekspertize upravo kompetencije u pedagoškim odnosima osiguravamo visok kvalitetu sadržaja i realizacije programa. Aktivnostima i rasporedom održavanja u tri zemlje želimo da povežemo naše polaznike i da pored edukacije omogućimo upoznavanje, razmenu iskustava i konstruktivne diskusije stavljajući u fokus dobrobit dece, mladih i odraslih - stručnjaka koji se njima bave, dakle pedagoške teme kao ključne i bitne teme u našim društvima.

Prijave i uključivanje polaznika odvijaju se do 1. 12. 2017. godine.

Edukacija počinje u februaru i traje do novembra 2018. godine.

Cilj projekta:

1. Inspirisati i osnažiti vaspitače i nastavnike (zaposlene u vrtićima i školama) u razvoju kompetencija koje su ključne u izgradnji odnosa s decom, mladima i roditeljima.
2. Povezivanje vaspitača i nastavnika iz 3 zemlje kroz deljenje i učenje iz zajedničkih iskustava

Od poslušnosti do odgovornosti!

Šta su to kompetencije u odnosima?

Kompetencije u odnosima su znanja, veštine, svesnost i lični angažman koji su potrebni za izgradnju smislenih, osnažujućih i negujućih odnosa u stručnom, pedagoškom kontekstu; odnosa između dece/mladih koji pohađaju vaspitno-obrazovne ustanove i odraslih koji u njima rade, s ciljem da se prepozna i poštuje dostojanstvo i integritet dece i mladih kao i dostojanstvo i integritet odraslih koji ih podučavaju i za njih se brinu. Razvojem kompetencija cilj je da se pronađe i poveže ono što je dobro i potrebno za obe strane u sferi pedagoškog rada.

O kompetencijama u odnosima puno smo naučili od Jespera Jula i Hele Jensen, porodičnih terapeuta i stručnjaka koji širom Evrope podučavaju upravo na ovu temu i autori su niza stručnih članaka i knjiga; takođe i knjige „*Od poslušnosti do odgovornosti*“* – koja se bavi kompetencijama u pedagoškim odnosima.

Prema autorima, **profesionalna relacionalna kompetencija** je:

- sposobnost stručnjaka da „vidi“ svako dete u odnosu prema njegovim ličnim premisama i da u skladu s tim odredi sopstveno ponašanje, a da pri tome ne izgubi vođstvo
- sposobnost stručnjaka da u kontaktu s detetom bude autentičan
- sposobnost i volja stručnjaka da preuzme punu odgovornost za kvalitet odnosa

Kvaliteti koji su ključni za razumevanje kompetencija u odnosima za ljude koji rade s decom/mladima su:

- naš kapacitet da „vidimo“ decu - ko ona stvarno jesu, nasuprot onoga šta bi trebala da postignu
- vođstvo u razredu/grupi
- autentičnost
- odgovornost odrasle osobe za kvalitet odnosa
- ulazak u komunikaciju i svest da zauzimamo važno mesto u dečjem životu
- izgradnja odnosa
- kapacitet da život u vrtićima i školama učinimo što je moguće više ljudskim, a što manje metodološkim i pedagoškim svetom

preuzeto iz: Jesper Jul i Hele Jensen „Od poslušnosti do odgovornosti“, Izdavač Eduka, 2014., Beograd

Verujemo da većina ljudi koji su zaposleni u sistemu i obrazovanja daju najbolje od sebe. To znamo i po tome što ih lično poznajemo, prijatelji su nam, kolege i poznanici; iz našeg iskustva to su polaznici Familylabovih edukacija, seminara i supervizija na kojima smo se upoznavali; to su ljudi na koje se direktno odražava status koji vaspitanja i obrazovanje ima u društvu. Iz tih susreta znamo nešto o njihovom iskustvu i životu u vrtićima i školama i tokom niza godina prepoznajemo neke od njihovih potreba na koje ovim projektom, barem delom, sada možemo ponuditi adekvatan odgovor. Često te potrebe, čak i kada su prepoznate i imenovane u stručnim grupama, razredima ili zbornicama i uopšte u društvenom sistemu, nisu shvaćene ozbiljno pa stoga nedostaje odgovarajuća reakcija na ono što vaspitačima i nastavnicima treba u kontekstu razvoja i učenja vezano uz *kompetencije u međuljudskim odnosima*.

Od poslušnosti do odgovornosti!

Koje su to potrebe?

Neke od prepoznatih potreba u našem dosadašnjem radu odnose se na potrebe da se vaspitači, učitelji, nastavnici i dr. osnaže u tome kako:

- da čuvaju i štite vlastiti integritet i dostojanstvo
- da čuvaju i brinu o integritetu, dostojanstvu i dobrobiti dece i mladih
- da pristupe nespozumima i konfliktima koji se dešavaju u odnosima sa decom i roditeljima
- da prepoznaju simptome i izvore stresa, načine kako da pomognu sebi i da traže adekvatnu podršku
- da se zauzmu za sebe i razvijaju svoju samosvest
- da grade autentičan autoritet u razredu, koji ne proizlazi samo iz pozicije moći i uloge
- da grade odnose s pojedinim detetom i razredom kao grupom
- da grade odnose s roditeljima i drugima koji brinu o detetu
- da poteškoće na radnom mestu vide kao prilike za razvoj iz kojih može da se uči, posebno iz iskustava koja su teška i neprijatna
- da grade grupe podrške u kojima se stvara poverenje i zajednicu koja je podržavajuća prema zaposlenima.

Vidimo da se potrebe poklapaju s onim što je esencijalno bitno za rad stručnjaka: s jedne strane, radi se o ličnoj odgovornosti i s druge strane o odgovornosti za odnos s decom i mladima.

Upravo time se bavimo u ovom projektu.

Deca i mladi velik i značajan deo svog života provode u vaspitno-obrazovnim ustanovama. To znači da stručnjaci koji tu rade zauzimaju značajnu ulogu u njihovim životima i stoga jer ponekad provode više vremena s decom nego njihovi roditelji. Iz te činjenice neupitno je da ti odrasli imaju izuzetno važnu ulogu, za koju ih niko ne priprema, niti se brine o tome kako im je u toj ulozi. Nemamo dovoljno obrazovanja u tom području, a ni sistemski podržanu dodatnu podršku za struke tako važne u našem društvu, struke koje utiču, oblikuju i brinu o deci od najranijeg uzrasta do završetka školovanja.

Deci ranog uzrasta, osnovnoškolcima i srednjoškolcima – svima im je zajedničko da su životno neiskusni i ranjivi i trebaju im odrasli koji su zainteresovani, kompetentni ljude da im budu dovoljno dobri vodiči u životu. Prvenstveno je to odgovornost roditelja ali s obzirom na to koliko vremena deca provode u pedagoškim ustanovama, neizbežno je da postoji značajan uticaj stručnjaka ovih profesija na živote dece i mladih. Ovde počinje i završava naš udeo u diskusiji *da li je li škola i vaspitna ustanova*. Ukratko rečeno: vaspitno je sve čemu su deca i mladi izloženi: vaspitna je i škola plivanja, u kojoj je glavni cilj da se nauči veština plivanja. To je tako jer snažan uticaj na decu imaju njihovi treneri; ono ko su oni, kako se ponašaju i kako komuniciraju – to oblikuje dete, utiče na njega, vaspitava ga. Isti uticaj imaju i vaspitači i nastavnici.

Vaspitan je i *način* na koji odrasli u privatnoj i javnoj sferi komuniciraju, i onda dok ne žele da «vaspitavanju». Uticaj odraslih se, kao i u svakom odnosu, odvija na dva nivoa: na prvom, *sadržajnom* – npr. dok nastavnik predaje gradivo matematike, istorije; dakle prenosi *sadržaj* i na drugom - *odnosnom*, tj. *Procesnom nivou* kroz koji se ostvaruje potencijal da se stvara i razvija povezanost između nastavnika i učenika. Taj procesni deo je najljudskiji i najmoćniji deo njihove celokupne interakcije jer određuje kako se učenik i nastavnik osećaju u kontaktu jedan s drugim – prevladava li u tom odnosu npr. osećaj straha i nelagodnosti (koji se mogu javiti kod obe strane) ili npr. zainteresovanost, poverenje i podrška. Nastavnik može da se oseća jako loše tokom svog predavanja jer ima osećaj da priča sam sebi, u razredu je buka i malo ko ga sluša (pokušava da prenese sadržaj ali ne uspeva da uspostaviti kontakt). Ovakva situacija nije dobra za nikoga – utiče na samopouzdanje i samosvest nastavnika, pa na učenike od kojih neki mogu da omalovažavaju, neki da ignorišu, da sažaljevaju ili pokušavaju da slušaju nastavnika, a celina tih događanja

Od poslušnosti do odgovornosti!

stvara atmosferu u razredu. Ovo je primer iz kog znamo koliko je teško, «na ljudskom nivou», biti nastavnik, a formalno obrazovanje priprema nastavnike tek za sadržajni nivo.

Desi se da deca zavole one predmete iz kojih su imali nastavnike koji su im se na neki način svideli – često jer su se osećali dobro, prihvaćeno i vredno u kontaktu i komunikaciji s njima; ili su npr. bili zanimljivi predavači, „strogi ali pravedni“ i sl. Slikovito rečeno – kada je uspostavljen dobar odnos, tada sadržaj lakše može «da teče»; što bi značilo da je deo puta do uspešnog učenja vezan uz to kako se svi uključeni osećaju u tom procesu, pri čemu „osećaju“ ne znači da su svi sretni i da se stalno bavimo njihovim osećanjima, nego da su uvaženi, prihvaćeni i dobrodošli u odnos.

Ponekad je zaista izazovno da uvažimo, prihvatimo decu koja u vrtiću ili razredu pokazuju emocionalne ili poteškoće u ponašanju (što je često povezano s porodičnom situacijom) i pokažemo im da su dobrodošla u odnos. S razlogom je to teško jer deca i mladi često nadilaze naše kapacitete da se nosimo s njima i da olakšamo zajedničku muku u kojoj se nalazimo. Kapaciteti vaspitača i nastavnika u najvećoj meri određeni su prirodnim talentom, životnim iskustvom, otvorenošću za dodatne edukacije i njihovom dobrom voljom pa neki lakše, a neki izuzetno teško, razrešavaju kompleksne situacije pri čemu su često, na žalost, prepušteni sami sebi. Uobičajeno je da se dete tada pošalje pedagogu/psihologu ipak taj potez ne rešava *njihov* odnos.

Pored prijatnih, složene i neprijatne situacije dešavaju se i u razgovoru s roditeljima, pri čemu su potrebne određene kompetencije obe strane da se sagleda i razreši situacija.

Samo iz ova dva primera vidimo da se vaspitači i nastavnici *svakodnevno* susreću i sa :

- decom i mladima koji se nekad nalaze u teškim emocionalnim stanjima koja su posledica od lako do teško narušenih porodičnih odnosa; takođe su i posledica povremenih kriza kroz koje svaka porodica prolazi
- decom i mladima koji prolaze kroz različita životna iskustva, eksperimentisanja, manje i veće gubitke i traume
- različitim vrednostima koje deca usvajaju odrastajući u svojim porodicama
- roditeljima – koji su konstruktivni i manje konstruktivni, s različitim iskustvima i uverenjima o vaspitačima i nastavnicima, s onima koji su spremnima za saradnju i razgovor kao i onima koji su spremni za kritiku i napad
- celokupnim vrednosnim sistemom društva u kojem živimo

Ljudi koji rade u vaspitno-obrazovnim ustanovama svakodnevno se susreću ne samo s *učenicima*, nego s celovitošću dečjih života i vide simptome – ponašanja koja su dostupna opažanju (npr. agresivno ponašanje prema drugima, vršnjačko nasilje, autodestruktivno ponašanje (koje često nije lako dostupno opažanju), česta psihička odsutnost, poteškoće u učenju, depresivna stanja, psihosomatske poteškoće, neopravdani izostanci...).

Govoreći o dobrobiti, prevenciji i mentalnom zdravlju dece i mladih, jednostavno moramo videti koliko su nam kao društvu važni ljudi koji ih podučavaju – jer su često s njima i donekle ih poznaju.

Školski sistem zainteresovan je uglavnom za njihov intelektualni kapacitet, u čemu nema ništa loše, ali nije dovoljno za mentalno zdravlje. Činjenica je da deca u škole dolaze kao celovita bića, što znači da osećaju i stres, strah, napetost, teskobu, ljutnju, tugu i ne mogu se toga da se reše samo zato što škola/vrtić to od njih očekuje. Ponekad su takva stanja uzrokovana i samim iskustvom i kontaktom s nastavnicima. Takva emocionalna stanja onemogućavaju proces učenja, pamćenja i reprodukcije naučenog, što je najviše na ceni. Nastavnici su, u birokratizovanom sistemu, odgovorni za to da ih poduče gradivu, ispitaju i rešavaju papirologiju; oni su u nakovnju između učenika i nadređenih struktura kojima odgovaraju. O tome *kako je njima u školi* – i deci i nastavnicima u bezbroj svakodnevnih situacija i

Od poslušnosti do odgovornosti!

međusobnih susreta – kao društvo se profesionalno i konstruktivno malo ili gotovo uopće ne bavimo, a posledica toga je činjenica da je u sistemu vaspitanja i obrazovanja puno psihički i emocionalno ranjenih i povređenih, i to na sve strane.

U tom stalnom ne susretanju između očekivanog intelektualnog odgovora i reprodukcije naučenog s jedne strane i ukupnih ljudskih potreba dece i mladih s druge, odvija se život u pedagoškim institucijama i to na način koji neretko iscrpljuje sve uključene strane.

Delatnici vrtića i škola najčešće se oslanjaju na vlastitu mudrost i ustaljene prakse kada se dešava npr.

- da je dete jako nemirno
- da dete u datom trenutku ne može da kontroliše emocije
- da je dete žrtva bulinga u razredu/grupi
- da se agresivno ponaša u razredu/grupi
- da detetu umire roditelj
- da deca koja žive s jednim roditeljem pišu sastav na temu porodice
- da se desi tragičan slučaj u vrtiću/školi
- dete ima roditelja zavisnike
- kao i mnoge druge situacije

Razvojem *kompetencija u odnosima* učimo kako da adekvatno reagujemo u sličnim i mnogim drugim situacijama s decom i mladima i kako da preuzmemo odgovornost za te odnose. Usvajanje ovih kompetencija ne znači da ćete steći psihološko obrazovanje; njihovo usvajanje je možda bliže prisećanju na naše autentične, ljudske reakcije prema deci i mladima – šta je to što im je potrebno od nas kao odraslih ljudi s kojima zajedno provode živote.

Ponekad se odrasli koji profesionalno provode svoje vreme s decom se te odgovornosti, u stvari, plaše pa je zato i ne preuzimaju. Ta nelagodnost se možda može smanjiti učenjem o tome što znači preuzeti odgovornost za odnos – to je odgovornost za ono što se dešava između nastavnika/vaspitača i deteta (npr. zainteresovanost i prisutnost – volja da se pristupiti i započne razgovor umesto da se agresivno dete isključi), a nije generalna odgovornost za njegov život.

Što više razvijamo kompetencije razvićemo i poverenje u sebe da znamo i možemo da razgovaramo i budemo sa decom i mladima na bolji način, koji čini dobro i njima i nama.

Raspored edukacijskih modula:

- 1. modul: 16. - 18. 2. 2018, Maribor**
Predavanje i radionica „Šta su i kako se razvijaju kompetencije u odnosima?“
Jesper Jul (Skype), 17.02.
- 2. modul: 23., 24. i 25. 03. Zagreb**
Radionica „Razvoj empatije u grupi/razredu“
Hele Jensen, 24. i 25.03.
- 3. modul: 6. - 8. 4. 2018, Zagreb**
Radionica „Vođstvo odraslih u grupi/razredu“
Kristin Ordnung i Dušanka Kosanović
- 4. modul: 25. – 27. 5. 2018, Novi Sad**
Predavanje i radionica „Od poslušnosti do odgovornosti“
Jesper Juul (Skype), 26.5.

Od poslušnosti do odgovornosti!

5. modul: 31.8. – 2. 9. 2018, Novi Sad

Radionica „Izvori i načini podrške zaposlenima u vaspitno obrazovnim ustanovama“
Kristin Ordnung i Dušanka Kosanović

6. modul: 26. - 28. 10. 2018, Slovenija, Maribor

Završna radionica – integracija naučenog
Kristin Ordnung i Dušanka Kosanović

Moduli počinju petkom u 14.00h, a završavaju se u nedeljom u 15.00h.

Kome je projekat namenjen?

Ovim projektom u *proces učenja o odnosima* – prvenstveno o odnosima između nastavnika/vaspitača i dece/mladih te njihovih roditelja želimo da uključimo zainteresovane i motivisane zaposlene u vrtićima i školama.

Stoga je on namenjen entuzijastičnim i intrinzično motivisanim stručnjacima zaposlenim u vrtićima, osnovnim i srednjim školama – vaspitačima, učiteljima/nastavnicima, stručnim saradnicima i saradnicima koji su otvoreni i zainteresovani za učenje u opisanom području i kojima se lični i profesionalni razvoj nalazi visoko na lestvici životnih vrednosti. Edukacijsku grupu će činiti podjednak udeo polaznika iz Hrvatske, Slovenije i Srbije, a iz svake zemlje se može prijaviti ograničen broj polaznika. Važno je sudelovati na svim modulima (celoj edukaciji); moduli nisu izborni.

Za sudelovanje je potrebno *razumeti* engleski jezik, predavanja stranih predavača neće biti prevedena. Ukoliko razumete ali ne govorite engleski jezik, osiguraćemo prevod Vaših pitanja/komentara tokom rada i diskusija.

Cena edukacije:

Organizacija *Familylab Association* je prepoznala važnost projekta i podržala ga na način da osigurava udeo u organizacijskim troškovima.

Cena edukacije od **18 dana** (6 modula x 3 dana) po polazniku iznosi **690 eura** (uključujući PDV).

U cenu nije uračunat put, smeštaj i hrana.

Literatura:

«Od poslušnosti do odgovornosti», Jesper Jul i Hele Jensen

«Škola u infarktnom stanju», Jesper Jul

Prijave

Molimo vas da prijavu pošaljite mailom na adresu koordinatora zemlju iz koje se prijavljujete) **do 15.12.2017.** Po zaprimljenoj prijavi ćemo Vas kontaktirati.

Grupa se formira prema redosledu prijavljivanja i razmeri prijavljenih profesionalaca iz vrtića i škola te pojedine zemlje. Broj učesnika u projektu je ograničen.

info@familylab.si - kontakt Ivana Gradišnik, Slovenija

info@familylab.sr - kontakt Ivana Muškinja, Srbija

info@familylab.hr - kontakt Dušanka Kosanović, Hrvatska

Kontaktirajte nas ukoliko imate dodatnih pitanja!

Od poslušnosti do odgovornosti!

I na kraju, ukratko da naglasimo i važnost odnosa u kolektivu. Ti odnosi su važni jer oblikuju atmosferu u školi/vrtiću i određuju kako se nastavnici/vaspitači osećaju na svojim radnim mestima. Važni su zbog toga jer je pomalo paradoksalna pojava sprovođenja hvale vrednih preventivnih komunikacijskih i anti-konfliktnih radionica i predavanja za decu i mlade u školi u kojoj je npr. atmosfera između odraslih (u zbornici) mučna i u kojoj se većina ili neki ljudi ne osećaju dobro. Većina dece zasigurno puno nauči na takvim radionicama, međutim deca su uključena u celokupan sistem te konkretne škole i zbornica je važno mesto za život tog sistema - njena atmosfera se preliva i daje boje školi/vrtiću, određuje kako se ljudi osećaju na svojim radnim mestima.

Kada učimo decu i mlade o veštinama u međuljudskim odnosima i želimo da iz tog područja nauče nešto što mi sami nismo ni pokušali niti se usudili (npr. da se zauzmemo za za sebe, rešavamo konflikte, započnemo dijalog, tražimo pomoć u dijalogu, odustanemo od nekog svog insistiranja u ime odnosa i sl.) često je to podučavanje vrlo ograničenog dosega ili čak osuđeno na propast, a posledično nam deca i mladi naše nenaučene lekcije vraćaju pravo u lice.

Stoga, kada govorimo o važnosti odnosa u pedagoškim institucijama, govorimo o svim odnosima, njihovoj ukupnosti koja se odvija na svim mogućim relacijama: između direktora i stručnih timova i vaspitača/nastavnika i dece i mladih i svih ostalih zaposlenih u školi/vrtiću. Ova perspektiva je važna u okviru projekta jer smo svesni da će se polaznici, učeći o kompetencijama u odnosima, ponekad susretati s osećajem bespomoćnosti i ograničenjima njihovog konkretnog pedagoškog sveta; ograničenjima koja proizlaze iz, spomenimo samo neke primere: nedovoljne kulture dijaloga, straha od autoriteta, poslušnosti, brige za sigurnost radnog mesta, potom niza ograničenja zbog zapuštenog vaspitno - obrazovnog sistema, neadekvatnih praksi, nestručnosti, nezainteresovanosti za profesionalni razvoj i sl. Zaista, na ova i slična ograničenja ovim projektom nećemo moći da imamo direktan uticaj, ali ako osnažimo i podstaknemo svest da je moguća bolja, drugačija, empatičnija i stručnija pedagoški realnost, naš cilj će biti ostvaren.

Podelite ove informacije sa zainteresovanim vaspitačima i nastavnicima.

Radujemo se Vašem sudelovanju i zajedničkom učenju!

Srdačan pozdrav,

Dužanka Kosanović, voditeljica projekta, koordinatorka za Hrvatsku

Ivana Gradišnik, koordinatorka za Sloveniju

Ivana Muškinja, koordinatorka za Srbiju

Predavači:

Jesper Jul je danski pedagog i porodični terapeut, predavač, edukator i supervizor, autor niza članaka, eseja i knjiga iz područja roditeljstva i porodičnih odnosa. Značajno područje njegovog rada usmereno je na podršku i osnaživanje roditelja, vaspitača, nastavnika i stručnjaka pomagačkih zanimanja u vaspitno – obrazovnom području. Bio je osnivač i voditelj Kempler instituta u Danskoj, a 2006. godine pokreće projekt Familylab s ciljem da osnaži roditelje i stručnjake u Europi i svetu. Jesper putem Skypea sudeluje na Familylabovim treninzima, supervizijama i pruža individualnu podršku roditeljima i stručnjacima.

Od poslušnosti do odgovornosti!

Hele Jensen je danska psihološkinja i porodični terapeut. Njen zajednički rad s Jesperom Julom usmeren je na područje razvoja kompetencija u odnosima za stručnjake i na područje savetovanja i porodične terapije u mnogim evropskim zemljama. Kao predsednica i osnivačica *Danskog udruženja za promociju životne mudrosti dece* podučava stručnjake razvoju empatije i prisutnosti s ciljem da uspešno prenesu te vrednosti u živote dece i mladih s kojima rade. Autorka je niza stručnih članaka i knjiga. Trenutno je uključena u izvođenje EU programa „Hand in hand“ koji ima za cilj da osnaži socijalne, emocionalne i interkulturalne kompetencije učenika osmih razreda, te sprovodi program „Trening empatije“.

Christine Ordnung je nemačka pedagoškinja u području muzike i pokreta i body terapeut. Nakon obrazovanja u području porodičnog savetovanja prema radu Jespera Jula i samostalnog rada sa porodicama, 2010. g. u Berlinu osniva „Nemačko – danski institut za porodičnu terapiju i savetovanje“. Glavno područje rada usmereno je na rad s porodicama i pedagoškim delatnicima u vrtićima i školama, najviše u području razvoja kompetencija u odnosima.

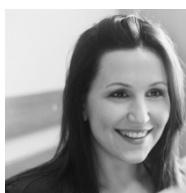

Dušanka Kosanović je hrvatska psihološkinja i porodični terapeut. Završila je porodičnu terapiju na „Njemačko-danskom institutu za porodičnu terapiju i savetovanje“ u Berlinu. Voditeljka je Familylaba za Hrvatsku. Glavno područje rada je rad s pojedincima i porodicama te edukativni i supervizijski rad s timovima u pomagačkim strukama i poslovnom sektoru, kao i rad s pojedincima, članovima porodice i grupama u području psihoonkologije. Voditeljka je niza treniga, radionica i predavanja za stručnjake vezano uz područje odnosnih kompetencija u Hrvatskoj i inostranstvu.

Koordinacija projekta:

Ivana Gradišnik je osnivačica i voditeljica slovenskog Familylaba. Nakon završetka Fakulteta za novinarstvo dugo godina bavi se publicistikom i prevodjenjem, a krajem 2007. osniva Familylab Slovenija. Od tada bavi se organizacijom i koordinacijom događaja i programa za roditelje i pedagoške delatnike, vođenjem seminara, predavanja i radionica za roditelje, savetodavnim radom, vođenjem izdavačkih projekata te pisanjem članaka o psihologiji svakodnevnici, vaspitanju dece i odnosima u porodici.

Ivana Muškinja je osnivač i voditelj Familylab Srbija. Po profesiji je specijalista psihosocijalnog pristupa u socijalnom radu i porodični savetnik sistemske porodične terapije. Posедуje desetogodišnje iskustvo rada u predškolskoj ustanovi, a pored toga usmerena je na savetodavni rad sa pojedincima, parovima i porodicama, kao i na kreiranje i realizaciju programa za roditelje i profesionalce iz oblasti obrazovanja i socijalne zaštite.

Od poslušnosti do odgovornosti!